

Gawlas, Sławomir

"Mazowsze wschodnie we wczesnym średniowieczu", Maria Miśkiewiczowa, Warszawa 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/2, 354-355

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nie od przedstawionego przez autora w omawianej książce modelu drabiny feudalnej. Prace G. Duby, G. Bois, B. Guenee, pozostając tylko przy historykach francuskich, skłaniają do innego już rozumienia feudalizmu i pionowej struktury społecznej. Praca M. Blocha stanowi w tym zakresie najpełniejsze podsumowanie zamkniętego już okresu badań. Tym cenniejsze, iż operujące na materiale źródłowym z całej Europy Zachodniej i wykorzystujące ustalenia historii porównawczej. Zakończenie książki stanowi próba skonstruowania modelu feudalizmu. Odpowiedzią na postawione pytanie czy mamy do czynienia z jednym czy wieloma feudalizmami jest zarysowany kwestionariusz badawczy nad problemem feudalizmu europejskiego. I w tym punkcie praca M. Blocha okazała się pionierska.

W. F.

Michel Mollat, *Sredniowieczny rodowód Francji nowożytnej*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982, s. 296.

Otrzymałiśmy książkę przedziwną, a zarazem uroczą, w której M. Mollat postanowił oddać głos autorom sprzed kilkuset lat. Jest to opowieść o Francji XIV i XV wieku, którą w głównej mierze snują J. Froissart, Ph. de Commines, J. Molinet i inni autorzy z tego okresu. Fragmenty ich dzieł zostały połączone narracją i komentarzem, który porządkuje je tematycznie. Najpierw rzecz jest o wojnie stuletniej. Sugestywnie przedstawione zostały jej zniszczenia nie tylko materialne, lecz również w sferze społecznej i w mentalności. Rozpadły się stare, nieodpasowane ramy ustroju feudalnego. Teksty ilustrujące to zjawisko spotykamy w całej pierwszej części książki zapoznającej nas z różnymi aspektami tego procesu. W dalszych częściach przedstawione zostały siły tworzące nową Francję — odbudowywanie władzy królewskiej, nowe procesy ekonomiczne, nowe prądy umysłowe, wreszcie nowa pobożność i inne spojrzenie na świat. W omawianym okresie Francja stała się państwem opartym na nowych, odmiennych zasadach. M. Mollat konsekwentnie rozwija tę tezę inkrustując ją kolejnymi cytatami źródłowymi. Każdy z wątków przedstawiony został dwukrotnie — przy omawianiu spustoszeń starych struktur i przy prezentacji oblicza „sił przyszłości”, jak nazwał tę część autor. Krwawym opisem wyrzynania szlachty przez żakerię odpowiada ukazanie powstawania nowej arystokracji w XV wieku, aberacjom religijnym, zamętowi i poczuciu zagubienia odpowiada opis nowej pobożności wraz z jej surowym rygiorem, opisom sztuki wojennej spod Crecy, ukazanie armii z wojen włoskich. Całość została opatrzona zestawieniem chronologicznym różnorodnych faktów politycznych, kulturalnych i religijnych oraz tablicami genealogicznymi rodzin panujących Anglii i Francji.

W. F.

Maria Miśkiewiczowa, *Mazowsze wschodnie we wczesnym średniowieczu*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1981, s. 237; taż, *Mazowsze płockie we wczesnym średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1982, s. 284, ilustr.

Obie książki łączy podobny układ i sposób opracowania tematu. Pierwsza z nich objęła obszar wschodniego Mazowsza i zachodniego Podlasia (środkowa część dorzecza Bugu w międzyrzeczu Liwca i Nurca), druga Mazowsze płockie (międzyrzecze Skrwy i Wkry na północ od środkowego biegu Wisły). Autorka przedstawiła możliwie wszechstronnie rozwój osadnictwa na tym obszarze od VI do pocz. XIII w., omawiając również — o ile pozwalał na to materiał — problemy układów ple-

miennych, stosunków etnicznych i politycznych, zjawiska gospodarczo-społeczne oraz wierzenia. Prace oparły się głównie na danych archeologicznych, chociaż wyzyskane zostały także źródła pisane, raczej zresztą poprzez istniejące opracowania. Książki zawierają poza tym aneksy materiałowe: katalog stnowisk archeologicznych na Mazowszu wschodnim z podaniem literatury przedmiotu (tu też ich spis wraz z mapą) i analogiczny katalog dla Mazowsza płockiego, a także osobno dla Mazowsza północno-wschodniego. Całość uzupełniają liczne rysunki i mapy. Autorka podejmując dyskusję wielu szczegółowych zagadnień porusza się jednak nieco mniej pewnie w sferze działań historyka, udostępnia mu jednak dużą porcję krytycznie opracowanego materiału archeologicznego.

S. G.

N. M. Nikolskij, *Istoria Russkoj Cerkwi*, wyd. 3, Izdatielstwo Politiczeskoj Litieratury, Moskwa 1983, s. 447.

Jak zdaje się stwierdzać w przedmowie redaktor książki, prof. Gordijenko, kolejnej wydanie „Historii” (ostatnie miało miejsce w 1931 r.) autorstwa znanego badacza dziejów religii (1877—1959) ma na celu wypełnienie luki w historiografii radzieckiej, która nie doczekała się dotąd poważnego opracowania poświęconego historii rosyjskiego kościoła, staroobrzędowców i sekt. Do czasu powstania takiego dzieła, popularnonaukowa publikacja Nikolskiego, jedyny radziecki obszerny i marksistowski zarys tej problematyki, który wyszedł spod pióra dobrego znawcy przedmiotu, pozostanie nadal podstawowym kompendium przeznaczonym dla historyków, studentów oraz cennym podręcznikiem dla agitatorów ateizmu. Tym bardziej, że pod wpływem tej książki „wielu wierzących i niezdecydowanych zrewidowało swój poprzedni pozytywny stosunek do religii i cerkwi” („Przedmowa”, s. 8). Wydanie niniejsze oparto na edycji z 1931 r., ale dokonano istotnych skrótów. Usunięto np. rozdział omawiający Unię Brzeską ze względu na zbyt obszerny wykład poświęcony przymusowemu nawracaniu unitów na prawosławie.

Książka napisana jest efektownym, pełnym temperamentu i mocnych sformułowań stylem. Dla autora ewolucja religii i instytucji religijnych stanowi wyłączenie odbicie uwarunkowań politycznych i ekonomicznych, w których klasy panujące znajdują jeden z instrumentów ucisku mas ludowych. Z tego m.in. powodu oraz wskutek usługowej roli politycznej, którą miała do spełnienia praca Nikolskiego, wybitny znawca tych zagadnień, Igor Smolicz, odmówił jej wartości naukowej. Tym niemniej pomimo bardzo schematycznego ujęcia stanowi „Historia” nie tylko dokument epoki, której ma służyć, ale przy wnikliwej lekturze może dać impuls nowym inspiracjom badawczym. Z iluzji wyrażonej w przedostatnim zdaniu książki — „stworzone przez rewolucję nowe społeczeństwo nie potrzebuje już religii” (s. 435) — musiał sobie przed śmiercią zdać sprawę już sam autor.

Brak indeksów geograficznego i przedmiotowego stanowi poważne utrudnienie w lekturze książki.

K. S.

Poland and Ukraine. Past and Present, edited by Peter J. Potichnyj, The Canadian Institute of Ukrainian Studies, Edmonton—Toronto 1980, s. XIV, 364.

Książka niniejsza jest zbiorem studiów, przedstawionych w 1977 r. na konferencji poświęconej przeszłości i współczesności stosunków polsko-ukraińskich. Już samo sformułowanie tematyki obrad oraz tytuł publikacji wskazują, że referaty